

KLIMAT- DEBATTEN

– ETT MILJÖHOT?

Tobias Holdstock
Roland Poirier Martinsson

09.03.17

TIMBRO [MEDIEINSTITUT]

INNEHÅLL

Inledning	3
Miljömålsrådet och medierna	6
Miljö och klimat i pressen	13
Sammanfattning och diskussion	20
Noter	22

Roland Poirier Martinsson är chef för Timbro medieinstitut.
Tobias Holdstock är projektledare på Timbro.

www.timbro.se

© Författarna och Timbro 2009

ISBN 978-91-7566-703-4

www.timbro.se

INLEDNING

Sedan Rachel Carsons epokgörande bok *Tyst vår* utkom 1963, och Björn Gillberg tvättade skjortor med gräddersättningsmedlet Prädd i TV, har miljöfrågor rankats högt i nyhetsvärderingen. Skälet till lockelsen är dubbelt: dels lånar sig miljöproblem till en svåremotståndlig katastrofdramaturgi som är långt äldre än journalistiken, dels finns det generellt sett goda skäl att ta sådana problem på allvar, då de ofta gäller själva de externa grundvillkoren för vår hälsa. Spännande och viktigt – vilken rubrikmakare kan motstå en sådan kombination?

Under det senaste decenniet har rapporter om klimatförändring kommit att ta allt större plats i mediernas miljöbevakning, troligen på grund av att de så väl förenar denna dubbla lockelse av angelägenhet och alarmism. Om man intar en mycket pessimistisk hållning i klimatfrågan – att mänskligheten snart kommer att drabbas av sin värsta katastrof om inte ytterligt genomgripande åtgärder omedelbart vidtas – då är det oproblematiskt att klimatjournalistiken tränger undan annat material. Det omvända vore snarast ansvarslost.

Om man däremot menar att det finns miljöproblem som inte har med klimathotet att göra, men ändå förtjänar vår uppmärksamhet, då kan man tänka sig att mediernas odelade uppmärksamhet av klimathotet placerar angelägna miljöproblem i skymundan.

I sådana fall kan debatten om klimatet paradoxalt nog vara ett eget miljöhot.

Den här typen av frågor för med sig flera metodologiska utmaningar.

Den första gäller hur man slår fast vilka miljöproblem som förtjänar mediernas uppmärksamhet och, vilket är ännu mer grannlaga, hur man bedömer i vilken grad det ena miljöproblemet bör uppmärksammas i förhållande till det andra.

Återigen, en mycket pessimistisk hållning beträffande klimathotet undgår en sådan diskussion: allt annat bör bordläggas. Men i den stund man eftersträvar avvägningar tar man klivet ut i osäkerheternas och relativismens domäner. Det finns nämligen ingen obestridd, objektiv rankning för miljöproblem. Vad är svårast att åtgärda? Vad är farligast? Vad är mest bråttom? Frågorna får olika svar beroende på var, när och vem man frågar.

På Naturvårdsverket finns Miljömålsrådet, ett kansli vars funktion är att samordna myndigheters arbete med de nationella miljökvalitetsmålen. Rådets generella vision sammanfattas sålunda:

- Det övergripande målet för miljöarbetet är att vi till nästa generation ska lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Det innebär att påverkan på miljön ska ha reducerats till nivåer som är långsiktigt gångbara.¹

Konkretiseringen av Miljömålsrådets generella vision har getts av riksdagen, som har slagit fast sexton nationella miljö kvalitetsmål för Sverige:

1. Begränsad klimatpåverkan
2. Frisk luft
3. Bara naturlig försurning
4. Giftfri miljö
5. Skyddande ozonskikt
6. Säker strålmiljö
7. Ingen övergödning
8. Levande sjöar och vattendrag
9. Grundvatten av god kvalitet
10. Hav i balans samt levande kust och skärgård
11. Myllrande våtmarker
12. Levande skogar
13. Ett rikt odlingslandskap
14. Storslagen fjällmiljö
15. God bebyggd miljö
16. Ett rikt växt- och djurliv.^{2,3}

För varje miljö kvalitetsmål finns dessutom delmål som ska uppfyllas inom en given tidsram, totalt omkring sjuttio delmål kopplade till de sexton miljö kvalitetsmålen. Miljömålsarbetet, som beskrivits som ”ett av Sveriges största samarbetsprojekt”⁴ har pågått sedan 1997 och tanken är att de flesta av miljö kvalitetsmålen ska vara uppnådda till år 2020.⁵ Uppföljning och utvärdering av arbetet görs av Miljömålsrådet, som samordnar Naturvårdsverket, Kemikalieinspektionen, Strålsäkerhetsmyndigheten, Sveriges Geologiska Undersökning, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket, Boverket, Riksantikvarieämbetet, Socialstyrelsen samt länsstyrelserna. Dessutom samarbetar man med experter från kommuner, frivilligorganisationer och näringsliv.⁶

Den här rapporten har valt att utgå från de olika miljö kvalitetsmål som det offentliga Sverige sålunda har satt upp, för att dra nytta av den kompetens som redan finns samlad hos dem som försökt göra en avvägning mot bakgrund av erfarenhet och stora resurser. I samband med studiet av Miljömålsrådets omdömen görs dessutom en analys av hur rådet förhållit sig till en allmänare medietrend i sin egen kommunikation.

Det andra metodologiska problemet gäller mätningen av mediernas rapportering av miljöproblemen. Rapporten har valt att ställa Miljömålsrådets prioriteringar och bedömningar i relation till nyhetsflödet i våra största tidningar. Under en avgränsad period har morgontidningarnas förstasidor, kvällspressen och utvalda miljö- och vetenskapsjournalisters artiklar studerats. Urvalet är omfattande, men av naturliga skäl begränsat. Det finns dock inget i materialet som antyder att det inte skulle vara representativt.

Resultatet visar att den svenska miljön, enligt Miljömålsrådets egna prognoser, står inför många och allvarliga hot, men att den mediala uppmärksamheten runt dessa frågor är tyngande såvida det inte handlar om klimatet. Trots de många målen bidrar Miljömålsrådet i sin kommunikation till den bilden. Frågor om giftfri miljö, ren luft, djur och växter diskuteras allt mindre, medan bevakningen av klimathotet tar allt större plats. Den fråga som infinner sig är om klimathotets dramaturgiska egenskaper tillåts väga tyngre än de vetenskapligt beskrivna reella riskerna och konsekvenserna.

MILJÖMÅLSRÅDET OCH MEDIERNA

Miljömålsrådets arbete sker i interaktion med mediernas rapportering. Myndigheterna och i förlängningen samordningsorganet Miljömålsrådet har både skyldighet och intresse att kommunicera sitt arbete till medborgarna, och då är medierna en uppenbar kanal. Miljömålsrådet utnyttjar den på ett traditionellt sätt. Vid en läsning av rådets publikationer och pressmeddelanden sedan 2002 framgår att rådet följer den utveckling i rapporteringen som en vidare granskning av nyhetsflödet uppvisar.

I ett pressmeddelande från juni 2002, under rubriken ”Akut läge för havet”, skriver rådet:

- Kraftiga insatser på alla nivåer krävs för att återställa balansen i våra hav, där övergödning och överfiske utgör ett akut hot. Kraftfulla åtgärder krävs även för att klara klimatet och en giftfri miljö. För många andra miljö kvalitetsmål är dock utsikterna för framtiden betydligt ljusare ... När det gäller luftkvaliteten, ozonskiktet, våtmarkerna och odlingslandskapet är möjligheterna att nå målen relativt goda. Arbetet mot försurningen av sjöar och skogsmark visar positiva resultat. För målet levande skogar går utvecklingen åt rätt håll, men det kan bli svårt att nå fram inom den uppsatta tidsramen.

Klimathotet spelar en underordnad roll i detta pressmeddelande. Först i slutet av fjärde stycket omnämns det, då det meddelas att klimatmålet är satt till år 2050.⁷

Pressmeddelandet släpptes i samband med rapporten *Miljömålen – när vi fram? de Facto 2002*.⁸ Enligt miljömålspropositionen från 2001 ska Miljömålsrådet varje år sammanställa underlag för regeringens redovisning till riksdagen om hur arbetet för att nå miljö kvalitetsmålen fortlöper.⁹ Underlaget presenteras i de Facto-serien, en rapportserie med utgivning minst en gång per år.¹⁰ År 2003 var det dags för *Miljömålen – när vi fram? de Facto 2003*.¹¹

Pressmeddelandet bar den här gången rubriken ”Miljöarbetet framgångsrikt – men mycket återstår att göra”. Läget sammanfattas:

- Luften har blivit friskare, den biologiska mångfalden i skogen har fått bättre villkor och nya uppvärmningssystem har minskat miljöbelastningen från energisektorn. Men när det gäller miljögifter, klimatfrågor och övergödning ser det sämre ut.¹²

Den 27 februari 2004 kom den första samlade bedömningen av de femton miljö kvalitetsmålen.¹³ I pressmeddelandet ”Mer resurser behövs för skydd av skog” (som släpptes i samband med bedömningen) kan man i näst sista stycket läsa:

- ➔ Miljömålsrådet gör i rapporten bedömningen att fyra av de femton miljömålen är särskilt svåra att nå. När det gäller målen Levande skogar och Ingen övergödning minskar visserligen miljöpåverkan, men naturen behöver lång tid för att återhämta sig. I fråga om Giftfri miljö är det ett stort problem att spridningen av giftiga ämnen är diffus och svår att komma åt samtidigt som många ämnen är långlivade. När det gäller Begränsad klimatpåverkan krävs omfattande internationella överenskommelser, där Kyotoprotokollet bara är ett första steg.¹⁴

Senare samma år släpptes även rapporten *Miljömålen – när vi dem? de Facto 2004*.¹⁵ Miljömålsrådet påstod:

- ➔ Effekterna av försurning och övergödning minskar. Även påverkan på vår hälsa av föroreningar utomhus har minskat. Elva av de femton miljö kvalitetsmålen kan nås i tid, förutsatt att fler åtgärder sätts in. Men fortfarande är det svårt att nå miljömålen Begränsad klimatpåverkan, Giftfri miljö, Ingen övergödning och Levande skogar.

I 2005 års rapport *Miljömålen – för barnens skull! de Facto 2005*¹⁶ konstaterades:

- ➔ Åtgärder på många plan krävs för att komma tillrätta med miljöproblemen i barnens miljö. Barnen är känsligare än vuxna. Luftföroreningar och trafikbuller t.ex. innebär större hälsorisker för dem . . . Det kommer att bli mycket svårt att nå miljö kvalitetsmålen Giftfri miljö, Ingen övergödning, Levande skogar och Begränsad klimatpåverkan. För många av de övriga miljömålen är dock utvecklingen positiv.¹⁷

I *Miljömålen – miljömålen på köpet. de Facto 2006*¹⁸ skriver Miljömålsrådet:

- ➔ Trots intensivt arbete de senaste decennierna har inte den negativa trenden för den biologiska mångfalden vänts. Åtgärderna behöver bli effektivare och koordineras bättre, annars blir det svårt att nå det nya miljömålet ”Ett rikt växt- och djurliv . . . Rådet ändrar inte sin bedömning av Begränsad klimatpåverkan, Giftfri miljö, Ingen övergödning, Levande skogar. Alla blir mycket svåra att klara inom utsatt tid. Det beror på att det tar mycket lång tid för naturen att återhämta sig – och att internationella förhandlingar och åtgärder har stor betydelse för utvecklingen. Däremot ser det ljusare ut för de övriga elva målen, de bör kunna nås i tid.¹⁹

I pressmeddelandet *Miljömålen – i ett internationellt perspektiv. de Facto 2007*²⁰ står att läsa:

- Det har inte blivit lättare att nå miljömålen jämfört med förra året, snarare svårare. Så sammanfattar Miljömålsrådet sin senaste uppföljning av riksdagens nationella miljömål. Stora utmaningar kvarstår alltså. Hälften av de sexton miljömålen är mycket svåra att nå i tid. I år ingår också havsmålet i den gruppen . . . Miljökvalitetsmålen för klimatet, luften, föroreningen, gifterna i miljön, övergödningen, havet och skogen samt målet för biologisk mångfald är mycket svåra att uppnå.²¹

Rapporterna till regeringen och budskapet till medierna präglades alltså länge av ett brett anslag med hänvisningar till ett antal skilda miljökvalitetsmål. En kritisk läsning visar att något sakta sker i pressmeddelandena: i 2007 års pressmeddelande är det enda miljökvalitetsmålet som skrivs ut Klimatmålet, alla övriga som nämns refereras bara i löpande text, utan särskilda nedslag.

Så kommer vi till nutid. Den 31 mars 2008 släppte Miljömålsrådet rapporten *Miljömålen – nu är det bråttom!* I det medföljande pressmeddelandet påstods nu att klimatmålet intog en särställning, då det (till skillnad från de femton andra miljökvalitetsmålen) löper fram till 2050.²² Klimathotet intog enligt pressmeddelandet en särställning också i andra avseenden. Denna gång är klimatmålet det enda miljömål som uttryckligen bedöms som hotat, alltså befinner sig i riskzonen för att inte uppnås. Klimathotet var vidare det enda miljöproblem som omnämndes i egen rätt: andra mål var omnämnda endast som bieffekter av klimathotet – Myllrande våtmark, Storslagen fjällmiljö och Ett rikt växt- och naturliv är enligt pressmeddelandet alla avhängiga utvecklingen på klimatfronten.

Detta senaste pressmeddelande bryter mot mönstret för hur tidigare rapporter och pressmeddelanden har belyst de olika miljöproblem Sverige står inför. Tidigare har man visserligen haft med miljökvalitetsmålet om Begränsad klimatpåverkan i alla pressmeddelanden, men då tillsammans i en bred palett av andra miljökvalitetsmål. Till exempel har miljökvalitetsmålet Giftfri miljö uppmärksammats fem av åtta gånger, likaså miljökvalitetsmålet om Levande skogar.

I genomsnitt har pressmeddelanden i samband med en ny de Facto-rapport nämnt fyra miljökvalitetsmål, i de fem senaste pressmeddelanden ligger snittet på sex utskrivna hänvisningar till miljökvalitetsmålen per pressmeddelande. Om man går igenom alla miljökvalitetsmålen blir det totala antalet omnämningen som följer²³:

Omnämmanden av de olika miljö kvalitetsmålen i Miljömålsrådets pressreleaser.

	20020611	20030605	20040227	20040604	20050620	20060607	20070607	20080331	Antal
"Begränsad klimatpåverkan"	1	1	1	1	1	1	1	1	8
"Frisk luft"				1		1			2
"Bara naturlig försurning"						1			1
"Gifrfri miljö"		1	1	2	1	1			6
"Skydande ozonskikt"									0
"Säker strålmiljö"									0
"Ingen övergödning"		1	1	1	1	1			5
"Levande sjöar och vattendrag"									0
"Grundvatten av god kvalitet"									0
"Hav i balans samt levande kust och skärgård"									0
"Myllrande våtmarker"				1				1	2
"Levande skogar"		1	1	2	1	1			6
"Ett rikt odlingslandskap"				1					1
"Storslagen fjällmiljö"								1	1
"God bebyggd miljö"									0
"Ett rikt växt- och djurliv"						2		1	3
Antal	1	4	4	9	4	8	1	4	

Vi ser alltså hur det från toppåret 2004 faller från nio omnämnda miljö kvalitetsmål till fyra år 2008, en minskning som dessutom ska förstås tillsammans med det faktum att tre av de fyra nämnda miljö kvalitetsmålen (Myllrande våtmarker, Storslagen fjällmiljö och Ett rikt växt- och djurliv) i 2008 års pressmeddelande "påverkas av hur klimatet utvecklas". En sträng läsning skulle kunna hävda att tappet går från nio (2004) till ett (1) omnämnt miljö kvalitetsmål (2008). Miljö kvalitetsmål som är oberoende av klimathotet tycks ha fallit bort från Miljömålsrådets radarskärm.

Det kan finnas olika mer eller mindre goda skäl till en sådan rapportering av statens miljöarbete till medierna. Övriga miljöproblem kan ha lösts. Det kan också vara så att det inte längre finns några allvarliga problem som inte ytterst är beroende av klimathotet. Kanske har Miljömålsrådet kommit att inta den mest pessimistiska hållningen i frågan om klimathotet, och gör bedömningen att allt annat kvittar.

Eller också har Miljömålsrådet helt enkelt reagerat på att klimathotet nu intagit en medie-dramaturgisk position som tvingat undan övriga miljöproblem.

Vid en intervju den 13 november 2008 med Bengt Rundqvist vid Miljömålsrådets kansli kommenterar denne att "generaldirektörer känner av vad som är politiskt möjligt". Så kan det vara. Arbetet runt miljö kvalitetsmålen är fokuserat på att få uppmärksamhet. Att hitta det enklaste och bästa sättet att få uppmärksamhet kan då bli ett eget mål.

År	Antal pressklipp under veckan för rapportsläpp	Kostnad per pressklipp (Rampost 21, alt. Kostnad för de Facto-rapport + miljomal.nu + "andra kommunikationsinsatser"), SEK
2002	11	318 181 ²⁴
2003	1	4 800 000 ²⁵
2004	2	1 350 000 ²⁶
2005	6	1 125 000 ²⁷
2006	18	280 388 ²⁸
2007	28	182 142 ²⁹

Under de sju år som har gått sedan Miljömålsrådet släppte sin första rapport har snittet i samband med publicering varit elva artiklar³⁰, vilket kan ställas mot att Miljömålsrådet under 2007 – då perspektivförskjutningen i riktning mot klimathotet inleddes – lade cirka 5 miljoner kronor på utåtriktad verksamhet. Naturligtvis består den utåtriktade verksamheten inte enbart i att locka tidningarnas redaktioner, men medieintresset är åtminstone någon sorts mått på hur väl man når ut. Året 2007 spenderades enligt en sådan logik motsvarande 182 142 kronor för varje artikel som skrevs i samband med att årets verksamhetsrapporterades.

Pressmeddelandet för rapporten *Miljömålen – nu är det bråttom!* (2008), som tonade ner de hot som Miljömålsrådet tidigare försökt få uppmärksamhet kring, lyfte i stället ensidigt fram miljö kvalitetsmålet om Begränsad klimatpåverkan. Rapporten gav omkring 30 medieträffar och en artikel på viktiga DN Debatt, där 17 myndighetschefer bereddes utrymme.³¹ Totalt omnämns rapporten om klimathotet och pressmeddelandet i 16 tidningar, vilket är rekord och mer än tre gånger högre än snittet för en miljö kvalitetsmålsrapport.

Bengt Rundqvist vid Miljömålsrådets kansli understryker att "Miljömålsrådet har aldrig sett det som en uppgift att det ska prioritera". De nationella miljö kvalitetsmålen är antagna av Sveriges riksdag, som inte erbjuder något underlag för prioriteringar. Att prioritera bland målen verkar inte heller vara något som politiker eller Naturvårdsverket är intresserade av.

Men en uppenbar prioritering har skett. Är det då det förändrade samläget – att vetenskapen uppgraderat klimathotet samtidigt som man kommit tillrätta med övriga miljöproblem – som fått Miljömålsrådet att vända sökljuset mot klimathotet? Inte enligt Miljömålsrådets eget material, som under ytan avslöjar ett helt annat läge än det som kommunicerats via rådets pressmeddelanden.

Varje miljö kvalitetsmål har delmål, och dessa får antingen en grön, gul eller röd smiley i Miljömålsrådets rapportering. En grön smiley innebär att målet bedöms kunna nå inom tidsramen, en gul att målet är möjligt att nå inom tidsramen om ytterligare åtgärder sätts in, medan en röd innebär att målet är mycket svårt eller inte möjligt att nå inom tidsramen – inte ens om ytterligare åtgärder sätts in.³² Om man räknar andelen röda smileys per miljö kvalitetsmål för andra mål än klimatmålet ligger målet om giftfri miljö sämst till.³³

På Miljömålsrådets hemsida står det:

- Miljön skall vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.³⁴

Målet hanteras av Kemikalieinspektionen, och det finns ett antal delmål och indikatorer för uppföljning av giftnivåerna i samhället. Bland indikatorerna för uppföljning av målet hittar vi nivåerna av dioxinliknande ämnen, kvicksilver, bly och kadmium i miljön, halter av bromerade flamskyddsmedel i svenska mödrars bröstmjolk, den samlade kontrollen över vilka kemiska produkter som finns ute i samhället, allergiframkallande, arvsmasse-påverkande eller fortplantningsstörande ämnen, samt hur stora områden i Sverige som fortfarande är i behov av sanering från tidigare generationers utsläpp.³⁵

Gifthotet är emellertid inte klimatrelaterat. Miljökvalitetsmålet togs inte upp som ett nationellt miljökvalitetsmål. Det som finns är ett ord i en passus om kretslopp i slutet av pressmeddelandet.³⁶

Målet Rikt växt- och djurliv, att människor ”skall ha tillgång till en god natur- och kultur-miljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd”³⁷, har näst högst procentandel röda smileys. I rapporten från 2008 skriver Miljömålsrådet att: ”Trots åtgärder fortsätter förlusten av biologisk mångfald, både arter och ekosystem.” Enligt rådet är nästan tre fjärdedelar av levandemiljöerna och hälften av arterna som bör finnas i ett hälsosamt ekosystem i stadig nedgång. Även vanliga arter, som vissa typer av skogsfåglar, fåglar i jordbrukslandskap och allmänna typer av fåglar minskar i antal.³⁸ Vidare hotas många arter av utplåning – storsvampar, fjärilar och skalbaggar.

Hotet mot miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv är med i pressmeddelandet endast i kraft av att vara en klimatrelaterad fråga.

På tredje plats återfinns målet Frisk luft. Miljömålsrådet skriver att någon ”förbättring av luftkvaliteten i svenska tätorter har inte uppmätts under 2000-talet”. Målet att ”luften skall vara så ren att människors hälsa . . . inte skadas” kan inte nås.³⁹ Vi kommer alltså att lämna kvar en luft till nästa generation, som är skadlig för människor och natur; det handlar om partiklar i luften som kortar vår livslängd, marknära ozon, bens[a]pyren och svaveldioxid.⁴⁰ Utsläppen av bens[a]pyren, ett av många polycykliska aromatiska kolväten som finns runt omkring oss, leder till cancer och skador på det marina djurlivet⁴¹, och är ett ämne som överskrider hälsosamma gränser i delar av Sverige, huvudsakligen på grund av vedeldning. Svaveldioxid i luften fräter sig in i hus och skadar kulturminnen i städerna, vilket leder till att oskattbara historiska värden riskerar att gå förlorade.

Hotet mot miljökvalitetsmålet Frisk luft beskrivs emellertid inte som klimatrelaterat och omnämns över huvud taget inte i Miljömålsrådets senaste pressmeddelande i samband med den nya rapporten.

Det fjärde målet på listan av miljö kvalitetsmål satt under starkt tryck är Levande skogar, definierat av Miljömålsrådet som: ”Skogens . . . värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden bevaras.”⁴² Rådets bedömning är att detta inte kommer kunna realiseras till 2020. Avverkningen av skogen är mycket hög, vilket också drabbar kulturmiljövärden. Miljömålsrådet hävdar att markberedningen av hyggen visserligen ger förnygring av trädbeståndet, men samtidigt är den det som vållar de svåraste skadorna på kulturmiljöerna – fornminnen försvinner och kan inte beskådas av framtida generationer.

Hotet mot skogen beskrivs emellertid inte som klimatrelaterat och omnämns inte i Miljömålsrådets senaste pressmeddelande, förutom en allmän passus om ökad hänsyn i skogsbruket.

Det femte högst rankade målet på listan med rödmarkeringar är det för Hav i balans och en levande kust och skärgård:

- Västerhavet och Östersjön ska ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden skall bevaras. Kust och skärgård skall ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden.⁴³

Detta mål kommer vi enligt Miljömålsrådet inte att nå ens om ytterligare åtgärder sätts in. Varje år kommer nya rapporter om ökad algblomning.⁴⁴ Bestånd av ål som av andra marina arter är enligt rådet hotade av en alltför stor fiskeflotta. Naturliga inslag i vår havsmiljö som gråsäl och knobbsäl är hotade. Återväxten av torsk kunde inte uppnås före delmållets slutdatum år 2008.

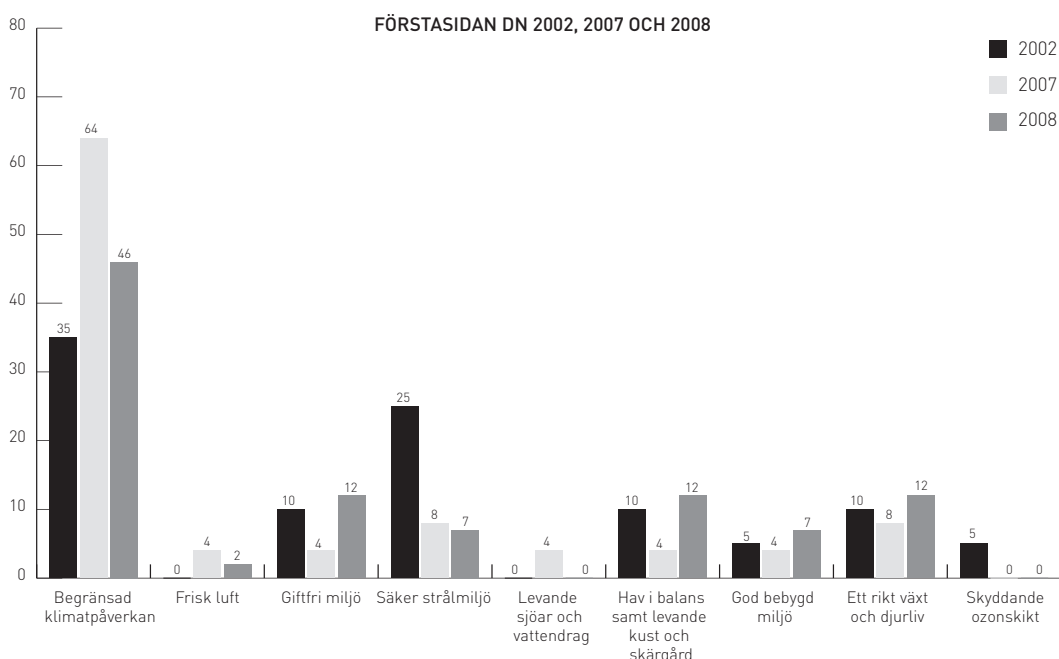
Hotet mot havet beskrivs emellertid inte som klimatrelaterat och omnämns inte i Miljömålsrådets senaste pressmeddelande i samband med den nya rapporten.

Sammanfattningsvis visar Miljömålsrådets egna rapporter att Sverige står inför stora och varierande utmaningar på miljöfronten. Budskapet till medierna tecknar en annan verklighet, där inga andra miljö kvalitetsmål än klimatmålet och klimatberoende mål bedöms vara värda att nämnas. Av de fem hårdast ansatta miljö kvalitetsmålen förtjänar inte ett enda av dem ett omnämnande i kraft av att vara en källa till oro för miljön. Omnämnanen i passusar är vad som återstår för utsatta miljö kvalitetsmål.

MILJÖ OCH KLIMAT I PRESSEN

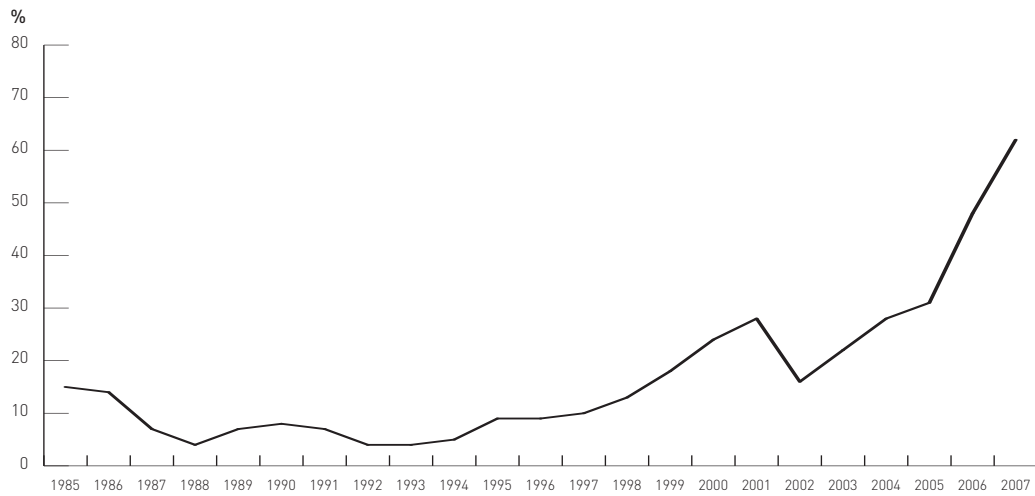
Dagens Nyheter är en av våra största morgontidningar⁴⁵ och vi har inledningsvis läst förstasidorna (icke att förväxlas med löpsedeln) i Dagens Nyheter under de första kvartalen åren 2002, 2007 och 2008. Startåret är valt på grund av att 2002 inledde Miljömålsrådets rapporter om läget för de svenska miljökvalitetsmålen.

Figur 1. Förekomsten av artiklar relaterade till miljökvalitetsmålen på Dagens Nyheter's förstasida, i procentandelar av totalt antal miljörelaterade artiklar.

En bredare undersökning har gjorts av forskarna Johan Martinsson och Sverker Jagers vid Göteborgs universitet, som under Almedalsveckan 2008 gjorde en presentation om klimat- och havsmiljöfrågor. Förutom mätningar av den svenska opinionen – som vi återkommer till längre fram – gjorde de en genomgång av svensk medierapportering om miljöfrågor och klimat. Martinsson och Jagers har följt utvecklingen ända sedan 1985.

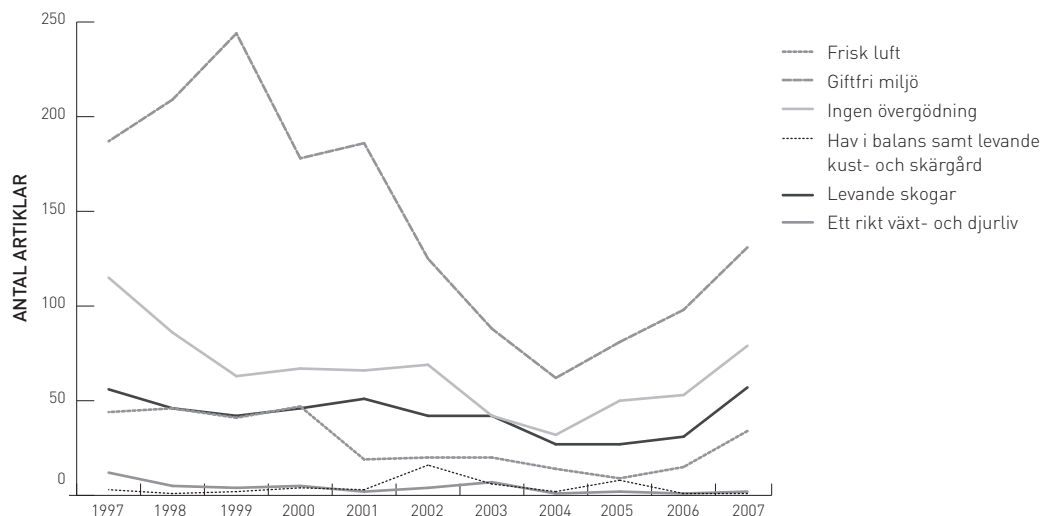
Figur 2. Antal klimatartiklar som andel av miljörelaterade artiklar.

Sedan ett par år står klimatartiklar för mer än hälften av alla miljöartiklar, vilket innebär att det ökade miljörapporterandet därmed består i en ökning av klimatrappporter. Det svåra läget för många av våra miljö kvalitetsmål har inte resulterat i ett ökat journalistiskt intresse för exempelvis gifter i naturen.⁴⁶

För att ytterligare fördjupa överblickens har vi granskat Aftonbladet och Expressen de senaste tio åren. Genom att söka efter nyckelord och fraser som kan kopplas till de miljö kvalitetsmål som löper risk att inte nås, ges en uppfattning av hur mycket uppmärksamhet de olika målen ägnats.⁴⁷

Figur 3. Aftonbladet och de utsatta miljö kvalitetsmålen.

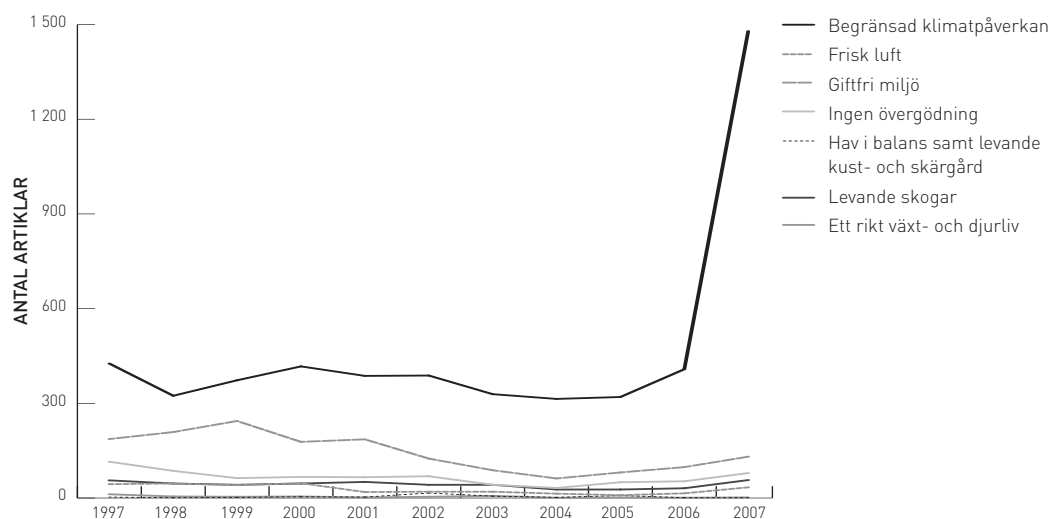

Figur 4. Expressen och de utsatta miljö kvalitetsmålen.

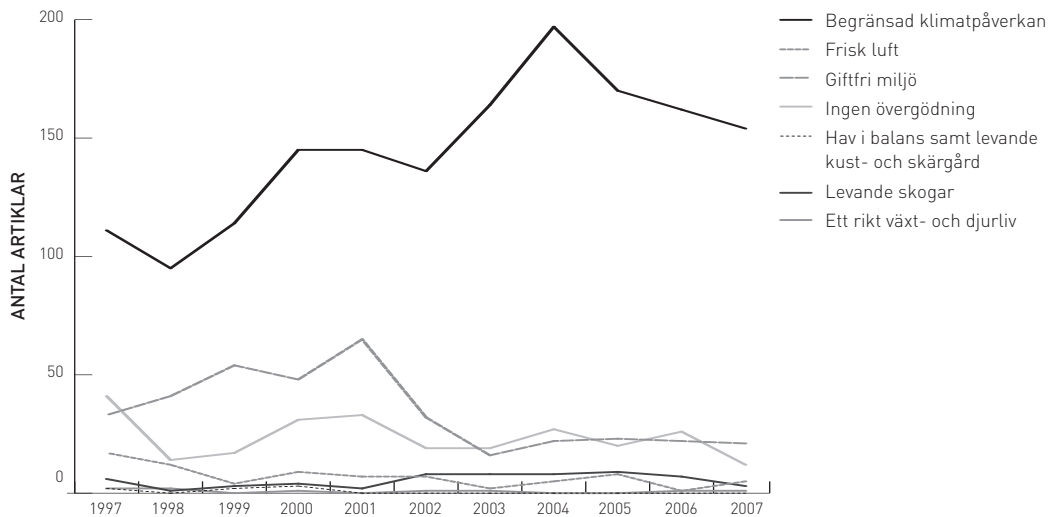

Inkluderar man kurvan för förekomsten av klimatrelaterade ord ser grafen ut som i figur 5.

Figur 5. Aftonbladet och de utsatta miljö kvalitetsmålen, inklusive Begränsad klimatpåverkan.

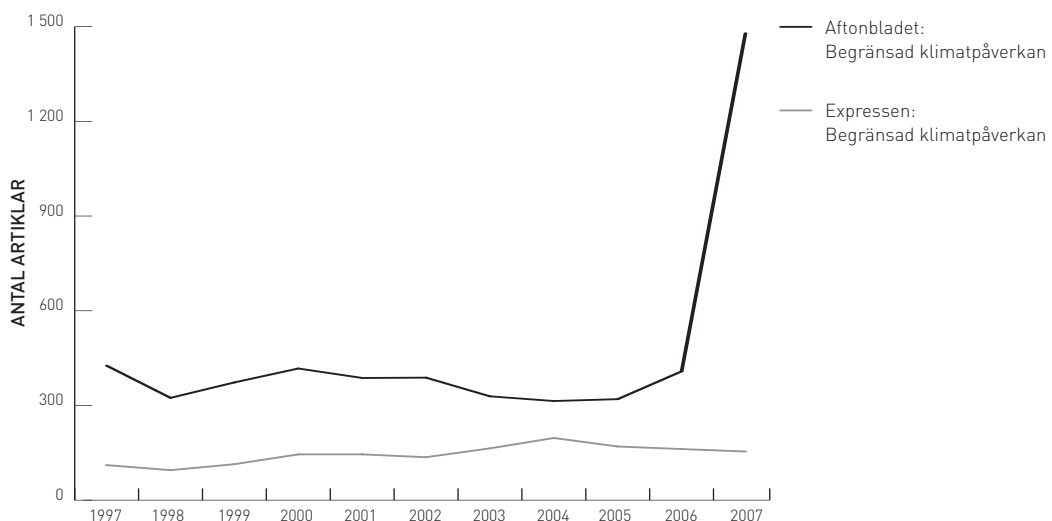

Figur 6. Expressen och de utsatta miljö kvalitetsmålen, inklusive Begränsad klimatpåverkan.

Materialet hittills antyder alltså att klimatet har tagit över som dominerande inslag i svensk miljörapportering. Punktjämförelsen i DN pekar på det, och i kvällspressen kommer inget av de sex miljö kvalitetsmålen i närheten av klimatfrågans dominans. I materialet från kvällspressen kan man också konstatera att Aftonbladet kvantitativt går längre än Expressen i sin klimatbevakning, ett förhållande som delvis kompenseras av att Aftonbladet allmänt rapporterar mer om miljöproblem. En för Aftonbladet mindre smickrande tanke kan också vara att tidningen går längre i att följa alarmistiska och sensationalistiska impulser i sin nyhetsvärdering.

Figur 7. Expressens och Aftonbladets bevakning av klimatet.

Vi har även tittat på artiklar skrivna under åren 1999, 2002 och 2007 av Dagens Nyheters vetenskapsredaktör Karin Bojs och av Svenska Dagbladets miljöreporter Susanna Baltscheffsky. Bojs har skrivit artiklar om vetenskap i Dagens Nyheter sedan 1995. En sökning på hennes namn i Mediearkivet ger 419 artiklar. Även Baltscheffsky har arbetat med miljöfrågor sedan 1995. Sökningen på hennes namn för de utvalda åren ger 460 artiklar i Mediearkivet. En granskning av texterna från 1999, 2002 och 2007 visar att Bojs och Baltscheffsky var tidiga med att rapportera om klimathotet och att frågan efterhand alltmer kommit att dominera deras miljöjournalistiska arbete.

Under 1999 skrev Karin Bojs 61 artiklar i Dagens Nyheter. Av dem kan 4 artiklar härledas till miljö kvalitetsmålen; 3 handlar om klimat och global uppvärmning och 1 om frisk luft. Totalt kan därmed visserligen 75 procent av texterna sägas handla om klimatmålet, men det är ett för lågt antal artiklar för att leda till några slutsatser. Siffrorna för Bojs texter från 1999 bör inte ges någon direkt signifikans.

Samma år skrev Baltscheffsky 164 artiklar. Av dem kan 92 härledas till miljö kvalitetsmålen och av dessa handlar 20 om klimat och global uppvärmning, 21 om växt- och djurliv, medan resterande 51 artiklar är jämnt fördelade på de återstående fjorton miljö kvalitetsmålen. Totalt står därmed klimatet för 21 procent av Baltscheffskys artiklar under 1999.

Tre år senare, år 2002, skrev Karin Bojs 179 artiklar. 22 kan relateras till miljö kvalitetsmålen och här står klimatet för 27 procent av artiklarna. Målet om Giftfri miljö står för 36 procent av artiklarna, tätt följt av Ett rikt växt- och djurliv med 18 procent och Ett rikt odlingslandskap med 13 procent. På tre år har därmed Karin Bojs rapportering om miljö kvalitetsmålen ökat från 4 till 22 artiklar, lika med från 6,5 procent till drygt 12 procent.

Baltscheffsky skrev för sin del 141 artiklar under 2002, där 77 kunde relateras till miljö kvalitetsmålen. Av dessa handlar 15 procent om klimatet, 14 procent om havsmiljön och 37 procent om växt- och djurliv. Levande skog står för 11 procent av artiklarna och resten, 23 procent, är spridda tämligen jämnt över de övriga tolv miljö kvalitetsmålen. Det innebär att Baltscheffskys rapporter från 1999 till 2002 visat en minskning i rapporteringen om klimatmålet från 21 procent av artiklarna 1999 till 15 procent år 2002.

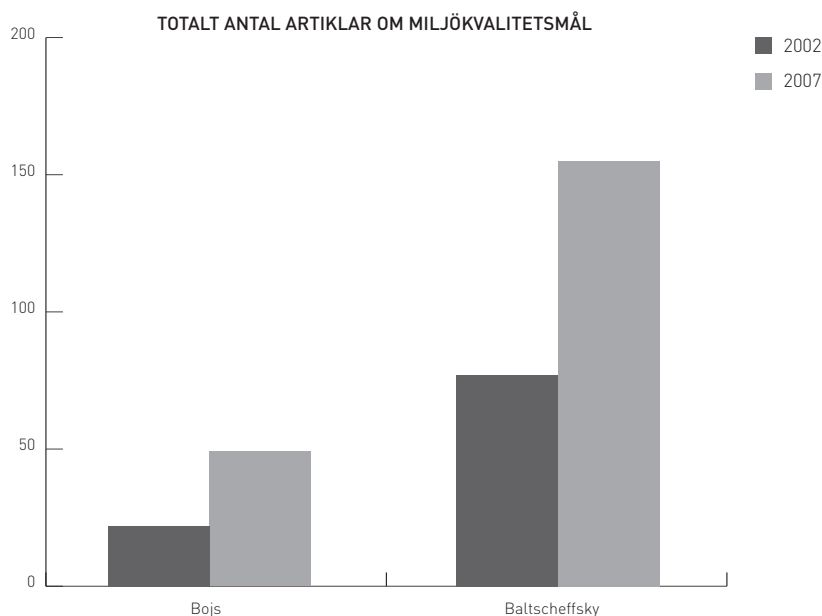
År 2007 publicerar Dagens Nyheter 179 artiklar av Karin Bojs. Nu kan 49 artiklar relateras till miljö kvalitetsmålen, eller drygt 27 procent, vilket är mer än en fördubbling jämfört med fem år tidigare. Av de 49 artiklarna handlar 77 procent om klimatmålet.

Med andra ord skrev Bojs 12 artiklar i miljöfrågor under 2007 som inte handlade om klimathotet, vilket är fyra färre än 2002, samtidigt som hon mer än fördubblade både antalet och procenten miljöartiklar. Andelen artiklar om giftfri miljö har sjunkit från 36 procent till 3 procent, andelen artiklar om ett rikt växt- och djurliv från 18 till 3 procent.

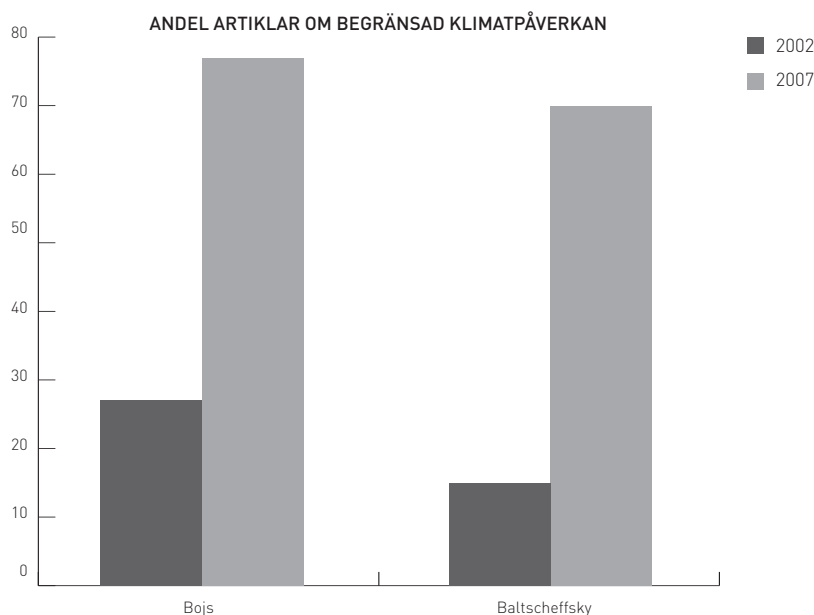
Under 2007 skrev Baltscheffsky 155 artiklar som kan härledas till miljökvalitetsmålen (av totalt 160 artiklar publicerade i tidningen). Här finner vi en ökning, från 15 procent av Baltscheffskys artiklar år 2002 som handlade om klimat, till år 2007 där siffran är närmare 70 procent.

I Bojs fall handlar det egentligen om en enstaka observation – 1999 års underlag är för litet – men för Baltscheffsky är det en trend. Hon har ökat sin andel texter om miljökvalitetsmålen från 56 procent av artikelmängden år 1999 till 96 procent år 2007. Andelen artiklar om klimatet har närmast fördubblats. Jämförelsevis har andelen artiklar om det tredje mest utsatta miljökvalitetsmålet, Frisk luft, gått från 3 artiklar år 1999 till 0 år 2007.

Figur 8. Antal artiklar om miljökvalitetsmålen under de utvalda åren.

Figur 9. Andelen artiklar av dessa som rörde klimatfrågan.

Vi ser att Susanna Baltscheffsky har skrivit betydligt mer än Bojs om miljö kvalitetsrelaterade frågor. Baltscheffsky är visserligen miljöjournalist, vilket Karin Bojs inte är (hon är vetenskapsredaktör), och eftersom vi i urvalet endast har tagit med artiklar relaterade till miljöfrågor har Bojs tydligt bredare journalistiska profil påverkat. Baltscheffsky har skrivit mer om miljö kvalitetsmålen, men initialt ändå hållit andelen artiklar som fokuserar på just klimathotet – ett av 16 nationella miljö kvalitetsmål – på en tämligen jämn nivå. Sedan 2007 ligger dock Baltscheffsky och Bojs på samma nivå i andel artiklar som handlar om klimatområdet.⁴⁸

Här är det på sin plats att nämna något om valet av Karin Bojs och Susanna Baltscheffsky som rapportens representanter för miljöjournalistiken. Båda var tidigt ute med att skriva om klimathotet. Karin Bojs är en av landets mest ansedda vetenskapsjournalister och har på ett konsekvent sätt fört in miljöfrågor i genren. Susanna Baltscheffsky har under en följd år mångsidigt bevakat miljöfrågorna. De är valda för att de är bland de bästa inom svensk miljöjournalistik, och inget i rapportens material har gett anledning att ändra på det omdömet. Att de skriver för just DN och SvD har självfallet också haft betydelse. Genomgången av deras artiklar ger stöd åt hypotesen att den svenska miljöjournalistiken låtit bevakningen av klimathotet tränga undan övrig miljöjournalistik, men det finns heller inga skäl att tro att Bojs och Baltscheffsky i det avseendet syndat värre än andra journalister. (Tvärtom tyder en del observationer på att trenden hade förstärkts ytterligare om andra miljöjournalister hade fått stå för underlaget.)

SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

På frågan ”Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?” svarade 72 procent av respondenterna 1986 i SOM-institutets undersökning av svenskarnas åsikter i klimat- och havsmiljöfrågor (2008) att det var ”miljöförstöring” som oroade dem mest, en andel som dalat ända fram till 1999, för att sedan återigen börja stiga. År 2002 var procentandelen 43 procent för samma källa till oro, och 2007 var den 61 procent.

Mot detta ska man då ställa svarsalternativet ”förändringar i jordens klimat”, som år 2002 bidrog till 39 procent av respondenternas oro – en siffra som år 2007 låg på 58 procent.

Faktum är att svenska folkets största oro konsekvent har fokuserat på miljöförstörelsen under hela 2000-talet, inte på klimatförändringarna. Undantaget är år 2005 då klimatoro nådde 51 procent och miljöförstörelsen 48 procent, men även med det året inräknat ligger svenskarnas oro för miljöförstörelsen (räknat från 2002) i snitt över klimatoron med 6,1 procentenheter – år 2006 till och med 12 procentenheter.⁴⁹

Givetvis faller klimatförändringar under begreppet miljöförstörelsen, men att tolka den starka oron för miljöförstörelsen som att den förstärker oron för klimatförändringar känns intuitivt fel. Snarare väljs alternativet ”miljöförstörelsen” av dem som ger detta en vidare innebörd än bara klimatpåverkan.

Figur 10. Andel som svarar ”mycket oroande” för framtiden.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Miljöförstörelsen	43	50	47	48	48	61
Förändringar i jordens klimat	39	40	36	51	36	58
Försämrade havsmiljö						45
Fattigdom i tredje världen	33			41		40
Ökat antal flyktingar	27	28	20	24		27
Naturkatastrofer				38	17	37
Befolkningsökningen			9			15
Sinande oljekällor				18		

Vi ser alltså ett visst avstånd mellan journalistikens nyhetsvärdering och den allmänna opinionen. Observationen är anmärkningsvärd när man ställer den vid sidan av rapportens generella påstående – att klimathotet överväldigande dominerar de stora tidningarnas miljöartiklar – och kan tolkas som att den allmänna opinionen är mer motståndskraftig i sitt förhållande till alarmism än vad journalistiken förmår vara.

Det är frestande att dra slutsatsen att det både råder ett stort gap mellan opinionsbildarna och folket och mellan opinionsbildarna och experterna.

Alarmism och sensationslystnad är inte nödvändigtvis dåliga inslag i journalistiken. Vid en välvillig tolkning innebär de att medierna slår larm när det behövs och vinklar artiklar på ett sätt som tydliggör faror. Men man får ofta känslan att alarmismen löper amok – ozonlager, fågelinfluensa, akrylamid – och att sensationismen går över styr. Hur många okända körsångare är det nu som dubbats till svensktoppskändisar på löpet när de kört rattfulla? Hur många landslagsmän i undervattensrugby har blivit ”idrottsstjärnor” på löpet efter ett slagsmål på krogen?

Det finns en irritationsfaktor i sådana fall, och det är inte heller oproblemiskt att rädsla och obehag sprids lättvindigt, men man kan kanske inte säga att medierna direkt framkallar fara med den typen av alarmism och sensationism.

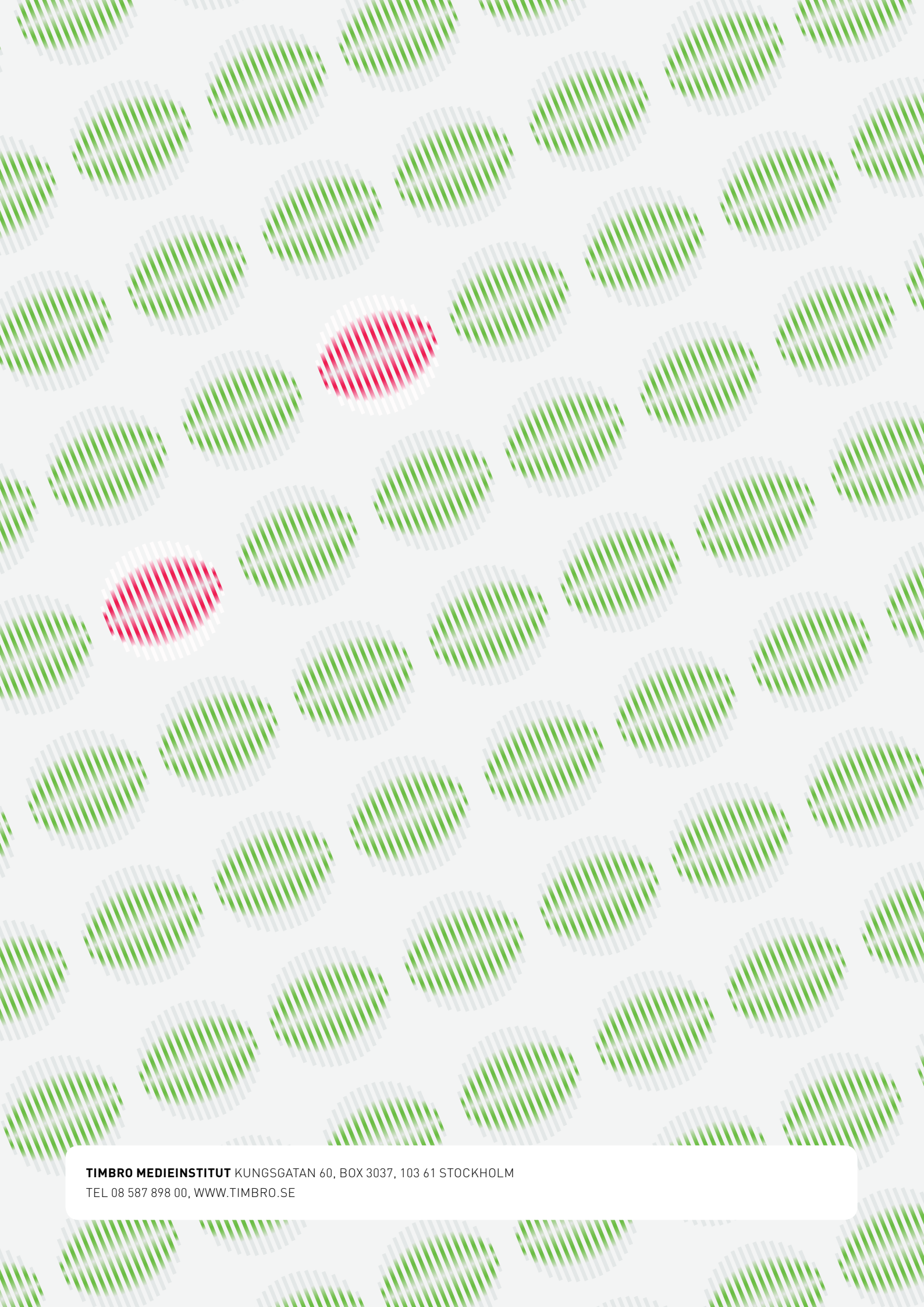
Förvrider man verkligheten i andra frågor kan man dock vålla skada. Det är ett påstående som är lika okontroversiellt som att påstå att medierna kan bidra till ett reellt gott när de tydliggör verkligheten inom ett visst sammanhang.

Ovan har vi undersökt om medierna tappat bort sin bevakningsplikt när det gäller viktiga miljöfrågor. Vi har ställt frågan om det beror på överdriven alarmism och sensationism. Om svaret på båda frågorna är: ”Ja, så är det”, då följer omedelbart frågan hur negativt detta är för miljön. Att Miljömålsrådet, som samordnar statens största miljöåtgärder, tycks ha svårt att stå emot stämmer till eftertanke.

NOTER

1. www.miljomal.nu/om_miljomalen/historik.php
2. Prop. 1997/98:145.
3. Det 16:e målet, Ett rikt växt- och djurliv, lades till år 2005 av regeringen. Prop. 2004/05:150.
4. <http://insyn.stockholm.se/exploatering/document/2008-06-12/Dagordning/8/8.pdf>
5. Prop. 2001/02:55, sid 1.
6. www.miljomal.nu/vem_gor_vad/miljomalsansvariga.php
7. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/press.php
8. http://www.miljomal.nu/las_mer/rapporter/deFacto/deFacto2002.pdf
9. Prop. 2000/01:130, sid 2.
10. www.miljomal.nu/las_mer/rapporter/miljomalsradet.php
11. www.miljomal.nu/las_mer/rapporter/deFacto/deFacto2003.pdf
12. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/030605.php
13. 16:e målet, Ett rikt växt- och djurliv, lades till år 2005 av regeringen. Prop. 2004/05:150
14. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/040227skog.php
15. www.naturvardsverket.se/Documents/bokhandeln/620-1237-1.htm
16. Ibid.
17. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/050602.php
18. www.naturvardsverket.se/Documents/bokhandeln/620-1250-9.htm
19. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/060607.php
20. www.naturvardsverket.se/Documents/bokhandeln/620-1259-2.htm
21. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/070607.php
22. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/080331.php
23. Vi har valt metoden att kvalitativt gå igenom pressmeddelandena och då noterat de gånger som de officiella beteckningarna för miljö kvalitetsmålen förekommer utskrivna i texten, och sedan kvantitativt räknat dessa förekomster. Vi kunde ha valt metoden att endast räkna kvantitativt, men det skulle innebära att Miljömålsrådet premieras för att ha med så många nyckelord som möjligt från de närmare 70 delmålen för de 16 miljö kvalitetsmålen. För en genomgång av genomslaget för olika miljörelaterade ord, se sid 14 och fotnot 47 om kvällspressens bevakning av miljö kvalitetsmålen.
24. http://miljomal.nu/vem_gor_vad/protokoll/2002/2002_03_08_pr1/dokument/Pr1Bil2d.pdf
25. http://miljomal.nu/vem_gor_vad/protokoll/2002/2002_11_27_pr9/dokument/Pr9bil3.pdf
26. http://miljomal.nu/vem_gor_vad/protokoll/2004/2004_01_15/dokument/budgetbeslut15jan04.pdf
27. *Miljömålsrådets verksamhetsberättelse 2005*, (Dnr 721-5471-06 Mm).
28. *Miljömålsrådets verksamhetsberättelse 2006*, (Dnr 721-6526-07 Mm).
29. http://miljomal.nu/vem_gor_vad/protokoll/2007/07_01_16/MedelsBeslut20070116.xls
30. Pressökningar på ordet ”miljömål” under publiceringsveckan för rapporterna, dvs:
2002-06-10/2002-06-16, 2003-07-14/2003-07-20, 2004-05-31/2004-06-06, 2005-06-20/2005-06-26,
2006-06-05/2006-06-11, 2007-06-04/2007-06-10.
31. Sökningar i Presstext och Mediearkivet på ordet ”miljömål” under perioden 2008-03-31–2008-04-06.
32. www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-8321-2.pdf
33. Genom att räkna fram antalet röda smileys i genomgången av miljö kvalitetsmålen delmål i rapporten *Miljömålen – nu är det bråttom!* (www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-1264-9.pdf) som procent av antalet av smileys per miljö kvalitetsmål går det att göra en lista där den högsta procentandelen röda smileys ger det mest akuta miljöproblemet, och den med lägst det minst akuta.

34. www.miljomal.nu/om_miljomalen/miljomalen/mal4.php
35. Ibid.
36. www.miljomal.nu/las_mer/infomaterial/pressmeddelande/press/080331.php
37. www.miljomal.nu/om_miljomalen/miljomalen/mal16.php
38. *Miljömålen 2007 de Facto*, Miljömålsrådets uppföljning av de svenska miljömålen – i ett internationellt perspektiv, www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-1259-2.pdf
39. www.miljomal.nu/om_miljomalen/miljomalen/mal2.php
40. Ibid.
41. www.miljobarometern.stockholm.se/main.asp?mp=MG&mo=5
42. www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-8377-9.pdf
43. Ibid.
44. För exempel, se *Göteborgs-Posten*, ”Regeringens expertgrupp : ovisst om Östersjöns miljö kan räddas”, 2005-02-21, eller *Expressen*, ”Algerna dödade hunden Alice”, 2005-07-06.
45. www.tu.se/document/Svensk_dagspress_2008.pdf
46. Data sänt från Johan Martinsson till Timbro den 6 februari 2009.
47. *Ett rikt växt- och djurliv*: Hållbart utnyttjande, Flodpärlmussla.
Levande skogar: Skydd skogsmark, Biologisk mångfald, Kulturmiljövärden, Åtgärdsprogram hotade arter, Levande skog, Naturvårdsavtal.
Levande hav samt levande kust och skärgård: Strategi kulturarv, Bifångst, Återväxt fisk, Utsläpp, Algbloomning.
Ingen övergödning: Forsfor, Kväve, Ammonia, Kväveoxider.
Gifsfri miljö: Förorenade områden, Kadmium, Farliga ämnen varor, Dioxin, Kviksilver, Bly, Flamskyddsmedel.
Frisk luft: Svaveldioxid, Kväve-dioxid, Marknära ozon, Flyktiga organiska ämnen, Bens[a]pyren, Skogsavverkning.
Begränsad klimatpåverkan: Klimat, Växthusgaser.
48. Presstextsökningar på artiklar skrivna av Karin Bojs i *Dagens Nyheter* under perioderna 1999-01-01 till 1999-12-31, samt 2007-01-01 till 2007-12-31, och Susanna Baltscheffsky i *Svenska Dagbladet* under 1999-01-01 till 1999-12-31, samt 2007-01-01 till 2007-12-31.
49. *Svensk opinion i klimat- och havsmiljöfrågor : nya siffror från SOM-institutet*. Göteborgs universitet, SOM-institutet. Jagers & Martinsson (2008).

TIMBRO MEDIEINSTITUT KUNGSGATAN 60, BOX 3037, 103 61 STOCKHOLM
TEL 08 587 898 00, WWW.TIMBRO.SE